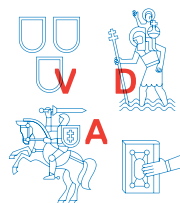

KAIP PASAKOTI APIE MENĄ?

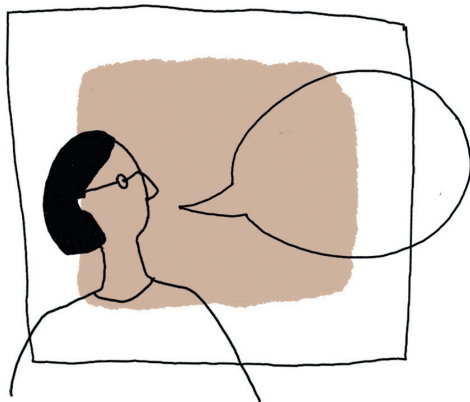
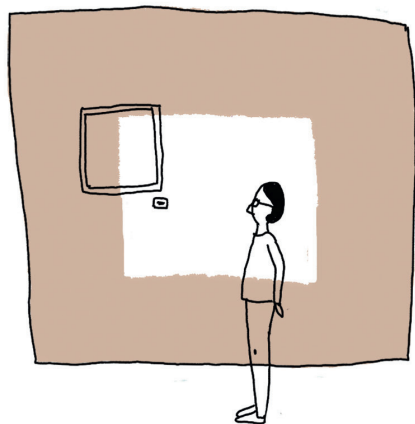
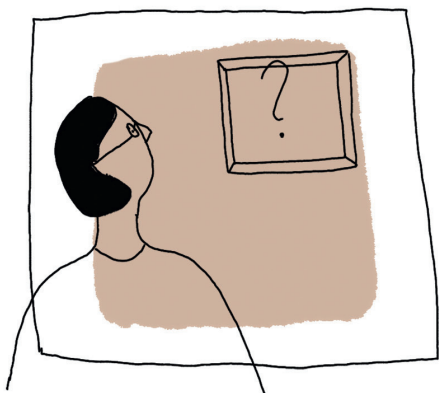
Dailės istorija, kritika, tekstai ir pasakojimai Lietuvoje

Nuotolinė konferencija

2021 m. gegužės 6–7 d.

PRANEŠIMŲ SANTRAUKOS

Organizatorius: Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

Rėmėjas: Lietuvos kultūros taryba

Konferencijos organizatorės:

dr. Lina Michelkevičė, dr. Laura Petrauskaitė, dr. Aušra Trakšelytė

Lietuvių kalbos redaktorė: Kristina Pilitauskienė

Dizainerė: Rasa Janulevičiūtė

Ilustracijų autorė: Živilė Miežytė

Koordinatorė: Gailė Cijūnaitytė

Vilnius, 2021

KAIP PASAKOTI APIE MENĄ?

Dailės istorija, kritika, tekstai ir pasakojimai Lietuvoje

Dailės istorijos ir kritikos tikslas – atverti meno kūrinį suvokėjo vaizduotei. Juk meno kūriniai ne mažiau tikrai ar net intensyviau gyvena žiūrovo mintyse. Įžodinti dailės kūrinį nėra lengva: tam reikia ne tik faktų bei konteksto išmanymo, bet ir lakios, drąsios tyrėjo vaizduotės. Nesvarbu, ar tyrinėtų šių dienų meną ar iš naujo interpretuotų ankstesnių epochų dailės kūrinius, tyrėjai nuolat pasakojo istorijas ir kūrė naratyvus.

Plečiantis tyrimų laukui ir kintant Lietuvos dailėtyros ambicijoms, aktualėja savirefleksijos būtinybė, todėl konferencijoje atsigręžiama į pačią dailėtyrą ir meno kritiką, jos istoriją, dabartį ir perspektyvas. Konferencija kviečia pažvelgti į Lietuvos dailės istorijas, jų kūrėjus, pasakojimo strategijas, stilius ir siekius, kitaip tariant, diskutuoti apie patį pasakojimą. Ar egzistuoja Lietuvos dailėtyros mokykla? Kokia yra pasakojimo apie meną tradicija Lietuvoje? Kas ir kaip rašo mūsų dailės istoriją/as? Kas disciplinuoja, o kas išlaisvina pasakojimus? Ar šiandien reikalingi dailės kritikai, kai menininkai patys vis virtuoziškiau verbalizuoja savo kūrybą? Kaip pasakojimą veikia vaizduotė ir, atvirkščiai, kaip pasakojimas formuoja bei įkvepia vaizduotę? Menotyrinė savirefleksija skatina gilesnę disciplinos savižiną, leidžia užčiuopti reikšmingas slinktis ir transformacijas, įvardinti, kaip keičiasi dailėtyriniai pasakojimai ir kaip juos veikia meniniai tyrimai, vizualumo, kultūros, lyčių ir kitų studijų paradigmos, socialinės ir politinės realijos.

Dr. Laura Petrauskaitė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

KAIP PASAKOTI APIE MENĄ?

Dailės istorija, kritika, tekstai ir pasakojimai Lietuvoje

Konferencijos programa

2021 m. gegužės 6–7 d.

Gegužės 6 d.

9.45–10.00 Prisijungimas.
Įžanginis žodis

10.00–11.00 **Aleksandra Aleksandravičiūtė**
Po trisdešimties metų. Mūsų dailės istorijos kontūrai ir gairės

11.00–11.10 **Diskusija**

11.10–11.30 Pertrauka

I SESIJA: Didieji ir mažieji pasakojimai

Moderatorė Laura Petrauskaitė

11.30–11.50 **Giedrė Mickūnaitė**
Yra dalykų, kurių nėra, arba Viduramžių dailė Lietuvoje

11.50–12.10 **Austėja Šmigelskaitė**
Pirmojo meno istoriko Giorgio Vasari įtaka Lietuvos dailės istorijoje:
Juozapas Saundersas apie Simoną Čechavičių

12.10–12.30 **Ramutė Rachlevičiūtė**
XX a. Lietuvos dailės istorijos puslapiai daugiaveidžio kanono šešėlyje

12.30–12.50 **Lijana Natalevičienė**
Moterų dailės ugdymas tarpukariu pagal Stasę Gudonytę-Bizokienę:
asmenybė kaip istorijos šaltinis

- 12.50–13.10 **Ilona Mažeikienė**
Dailės švietimas tarpukario Vilniuje: meno istorijos ir edukacijos diskursai
- 13.10–13.30 **Diskusija**
- 13.30–14.30 Pietų pertrauka

II SESIJA: Dailės refleksijos malonumai ir įtampas

Moderatorė Dovilė Tumpytė

- 14.30–14.50 **Erika Grigoravičienė**
Kartu mąstyti ir pasakoti istorijas: dailės kūrinys kaip bendrininkas
- 14.50–15.10 **Eglė Juocevičiūtė**
Dailės gyvenimo dokumentai televizijos ekrane 1987–1993 m.
- 15.10–15.30 **Jogintė Bučinskaitė**
Neperjunk kanalo: pasakojimų apie šiuolaikinį meną televizijoje strategijos, tikslai ir agentai
- 15.30–16.00 **Redas Diržys ir Kęstutis Šapoka**
Sąvokų kapitalizmas lietuvių dailės kritikoje ir dailėtyroje (1990–2020): pasakojimų apie meną ideologinis pamušalas
- 16.00–16.20 **Diskusija**

Gegužės 7 d.

- 10.00–11.00 **Natalija Arlauskaitė**
Vizualumo studijos po vizualumo studijų: etiudas apie mikrochirurgiją, medijas ir politinę vaizduotę
- 11.00–11.10 **Diskusija**
- 11.10–11.30 Pertrauka

III SESIJA: Parodos rašo meno istoriją

Moderatorė Aušra Trakšelytė

- 11.30–11.50 **Karolina Jašinskaitė**
Parodos architektūros ir eksponatų tarpusavio sąveika
- 11.50–12.10 **Lolita Jablonskienė**
Lietuvos dizaino istorijos kuravimas
- 12.10–12.30 **Giedrė Jankevičiūtė**
Dailės paroda kovų dėl atminties lauke
- 12.30–13.00 **Skaidra Trilupaitytė ir Aistė Kisarauskaitė**
Pasakojimai apie „radikalius pokyčius“ Lietuvos mene.
Žemėlapiai ir teritorijos
- 13.00–13.20 **Diskusija**
- 13.20–14.20 Pietų pertrauka

IV SESIJA: Menininkai ir tekstai

Moderatorė Lina Michelkevičė

- 14.20–14.40 **Arnas Anskaitis**
Nuo meno prie tyrimo – ir atgal. Menininko žinojimo sistemos
- 14.40–15.00 **Eglė Grėbliauskaitė**
Kam įdomu sužinoti, kur gyvena menininkas?
- 15.00–15.20 **Marta Vosyliūtė**
Kiekvienas yra kūrėjas, todėl įsivaizduoti jau nemadinga
- 15.20–15.40 **Valentinas Klimašauskas**
Dirbtinis protas ir menininkų ateitis: įsivaizduojant naujas menininkų
ir dirbtinio proto roles
- 15.40–16.00 **Diskusija**

Aleksandra Aleksandravičiūtė

Po trisdešimties metų. Mūsų dailės istorijos kontūrai ir gairės

Raktiniai žodžiai: dailės istorija, lietuvių dailėtyros istorija 1990–2020 m., menotyros metodologija, dailėtyros studijos.

Įvadiniame konferencijos pranešime bandoma aprėpti bendriausią 1990–2020 m. Lietuvos dailėtyros vaizdą: išryškėjusius etapus, institucinius ir akademinus pokyčius, metodologinius uždavinius ir jų sprendimus, tyrėjų asmenybių įtaką bei akademinus leidinius. Apžvalga neišvengiamai subjektyvi, nes trisdešimt metų – per trumpas laiko tarpas, kad atsisijotų reikšmingiausi įvykiai ir atsivertę panoramos visuma. Aptarimo tikslas – įvertinti esamą situaciją ir skatinti diskusijas apie mūsų dailėtyros nišas bei poreikius.

Per trisdešimt metų Lietuvos dailėtyros padėtis radikalai pasikeitė. Nepriklausomybės pradžioje nebuvo doktorantūros studijų, stigo akademinų dailėtyros leidinių ir žurnalų (išskyrus neperiodiškai pasirodančią „Menotyrą“), taikomųjų tyrimų, institucinių projektų, tarptautinių ryšių. Tie patys autoriai atliko istorinius tyrimus ir rašė kritikos straipsnius. Metodologija buvo sustabarėjusi: visi naudojo tą patį formaliosios stiliaus analizės metodą, šiek tiek – ikonografinį, bet trūko probleminio kryptingumo ir įvairovės. Tačiau šį trūkumą atpirkė profesinis komfortas: buvo daugybė beveik netirtų sričių. Kartu tai – ir trukdis: be tvirtos akademinės tradicijos susiaurėja profesinių diskusijų ir augimo galimybės.

1990–2020 m. vyko greita minėtų aspektų kiekybinė plėtra, davusi apčiuopiamų rezultatų. Po 2000 m. jau buvo ryški specializacija ir veiklų diferenciacija: atsiskleidė bažnytinio meno tyrimų specifika, atsirado dvarų paveldo studijos, naujai įvertintas XIX a. palikimas, o akivaizdžiausias virsmas įvyko tyrinėjant XX a. I ir II pusės meną. Šioje srityje anksčiausiai įsitvirtino socialinė meno istorijos samprata, realizuotos pokolonijinė, feministinė, fenomenologinė, antropologinė ir kitos prieigos. Šaltinių tyrimai tapo dailėtyros pagrindu. Pradėta rašyti fotografijos istorija. Šiuo metu dailėtyros tyrimai aprėpia daugumą sričių ir laikotarpių, sukaupta gausi LDK ir Lietuvos dailės tyrimų biblioteka.

Prof. dr. (hp) **Aleksandra Aleksandravičiūtė** – menotyrininkė, humanitarinių m. dr. (hp), Vilniaus dailės akademijos profesorė. 1971–1976 m. studijavo dailėtyrą Valstybiniame dailės institute (dab. Vilniaus dailės akademija). 1985 m. Maskvoje apgynė menotyros krypties daktaro disertaciją, 2007 m. Vilniuje atliko habilitacijos procedūrą. Nuo 1976 m. dėsto Vilniaus dailės akademijos Dailės istorijos ir teorijos katedroje, nuo 2008 m. –

profesorė. 1993–2020 m. dirbo Lietuvos kultūros tyrimų institute (buv. Kultūros ir meno institutas; Kultūros, filosofijos ir meno institutas), veiklos sritis – sakralinės dailės paveldo tyrimai. 1973–1993 m. publikavo dailės kritikos straipsnius (grafika, taikomoji dailė, tapyba, tautodailė). Nuo 1996 m. pagrindine tyrimų sritimi tapo bažnytinės dailės paveldas (altoriai, taikomoji dailė), ornamento istorija ir teorija.

Giedrė Mickūnaitė

Yra dalykų, kurių nėra, arba Viduramžių dailė Lietuvoje

Raktiniai žodžiai: vėlyvųjų viduramžių kultūra; dailės istorija; nesami kūriniai; šaltinių tykla.

Naujos Lietuvos dailės istorijos poreikis nekvestionuojamas, tačiau jos rašymą sunkina gausėjančios faktinių duomenų interpretacijos. Atsisakius didžiojo praeitį reprezentuojančio pasakojimo, ieškoma būdų, kaip prakalbinti atskirus objektus ar epizodus ir šiuos pokalbius integruoti į globalų šiuolaikinės dailėtyros diskursą. Pranešime susitelkiama į krikščioniškų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės viduramžių dailę ir architektūrą, daugiausia dėmesio skiriama nesantiems objektams ir menamai problematikai, svarstoma, kaip konstruoti istorinį pasakojimą remiantis šaltinių tykla ir duomenų stoka.

Dr. **Giedrė Mickūnaitė** – dailės istorikė medievistė, VDA Dailės istorijos ir teorijos katedros profesorė, Dailėtyros instituto vyriausioji mokslo darbuotoja. Dėsto bakalaurantams, magistrantams ir doktorantams, vadovauja kursiniams, baigiamiesiems darbams, menotyros ir meno disertacijoms. Vykdo mokslinius tyrimus ir jų sklaidą, tyrinėja bizantinės dailės paveldą ir „graikiškos manieros“ sampratą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, nagrinėja vaizdų ir daiktų recepcijos klausimus. Mokslo darbus skelbia Lietuvos ir užsienio spaudoje, aktyviai dalyvauja nacionalinėse ir tarptautinėse mokslo konferencijose ir projektuose, kuruoja istorinės dailės parodas, Lietuvoje ir užsienyje ekspertuoja mokslo ir kultūros projektus.

Austėja Šmigelskaitė

Pirmojo meno istoriko Giorgio Vasario (Giorgio Vasari) įtaka Lietuvos dailės istorijai: Juozapas Saundersas apie Simoną Čechavičių

Raktiniai žodžiai: Giorgio Vasaris, Lietuvos dailės istorija, Simonas Čechavičius, Juozapas Saundersas, meno kritika, meno istorija, dailės istoriografija, menininko biografija.

Pranešime siekiama aptarti pirmąjį Lietuvos dailės istorijos veikalą – profesoriaus, grafiko ir meno tyrinėtojo Juozapo Saunderso pranešimą apie dailininką Simoną Čechavičių (1689–1775), perskaitytą Vilniaus universitete 1815-ųjų lapkritį. Šis straipsnis, pavadintas „Žinios apie Simono Čechavičiaus gyvenimą ir darbus“, laikomas dailės istoriografijos LDK tyrimų pradžia.

Kaip ir XVI a. išleistuose italų dailininko, architekto ir pirmojo meno istoriko Giorgio Vasario „Žymiausių tapytojų, skulptorių ir architektų gyvenimuose“, J. Saundersas savo pranešimu primena užmarštin nugrimzdusį tapytoją, sukūrusį daugybę portretų ir religinių paveikslų, išryškina jo nuopelnus, atskleidžia menininko talentą.

Vasariškosios tradicijos pavyzdžiu savo pranešime Vilniaus universiteto profesorius, Stokholmo ir Peterburgo dailės akademijų narys J. Saundersas aptaria ne tik dailininko S. Čechavičiaus darbus, bet ir dailininko portretą – jo asmenybę, kūrybos bruožus, požiūrį į meną. Kaip ir Vasaris, J. Saundersas atkreipia dėmesį į menininko sielą, dorą, krikščionišką moralę, pabrėždamas jų įtaką kūrėjui. Pirmasis menotyrininkas Lietuvos istorijoje, sekdamas pirmtako italo pėdomis, savo straipsnį iliustruoja ir filosofinėmis mintimis apie meno bei menininko svarbą visuomenėje.

Tiesa, pirmuoju dailės istoriografijos LDK darbu straipsnis laikomas ne dėl gana lyriško ir filosofiško S. Čechavičiaus asmenybės ir jo darbų aprašymo, bet dėl darbo analitiškumo (atitinkančio J. Saunderso laikotarpį) ir meninės specifikos – kolorito, spalvų, kompozicijos – aprašymų, kurie tekstą, kaip ir šiuolaikinio žmogaus akimis dažnai klaidingus, painius bei lyriškus Vasario „Gyvenimus“, paverčia neįkainojamu menotyros artefaktu atspindinčiu aprašomojo laikotarpio dvasią ir dailės istoriografijos raidą.

Austėja Šmigelskaitė baigė italų filologijos studijas Vilniaus universitete, kur pradėjo menotyrininkės kelią aptardama Giorgio Vasario „Gyvenimus“ ir juos analizuodama pagal Vienos mokyklos atstovo Julijaus Schlosserio „Die Kunstliteratur“. Šiuo metu studijuoja menotyrą Vilniaus dailės akademijoje. Pagrindinis jos tyrimų laukas yra italų kultūra renesanso bei baroko laikotarpiais, italų meno ir kultūros sklaida Lietuvoje bei kaimyninėse valstybėse minėtu laikotarpiu ir vėliau, jos atspindžiai humanistų tekstuose. Tai paskatino tirti J. Saunderso pranešimą įsigilinant į sąsajas su italų meno istoriku G. Vasariu, aptariančiu ne tik dailininkų stilius, technikas bei darbus, bet ir (inovatyviai) perteikiančiu dailininko, kaip žmogaus, portretą.

Ramutė Rachlevičiūtė

XX a. Lietuvos dailės istorijos puslapiai daugiaveidžio kanono šešėlyje

Raktiniai žodžiai: kanonas, sovietmečio Lietuvos dailė, dailės technikos ir technologijos, meninė konjunktūra, XX a. Lietuvos dailės istorija.

Pranešime aptariamas dailės kanonas, jo pavidalai ir poveikis XX a. Lietuvos dailės istorijai, jos recepcijai. Ilgai manyta, kad kanonas stipriai veikė sovietmečio Lietuvos dailę, jo ženklai buvo gajūs iki XX a. pabaigos. Tačiau akivaizdu, kad kai kurie kanono požymiai pasirodė jau tarpukaryje. Kanonas palietė ne tik tapybą, bet ir akvarelę, grafiką, skulptūrą, tekstilę. Jo paplitimą lėmė institucinis meno aspektas, meninė konjunktūra, madingi reiškiniai. Kanonas – daugiaveidis, nes apima ne tik stilistiką, spalvos, piešinio ir kompozicijos sampratą bei vaidmenį meninėje kūryboje, bet ir kūrybos proceso sampratą, techninius, technologinius dalykus, technikų hierarchiją ir kt. Juntamas kanono poveikis ne tik dailininkų, bet ir dailės istorikų supratimui, koks yra didysis dailės istorijos naratyvas, kokie hierarchiniai atskirų dailės rūšių, technikų, technologijų, atskirų menininkų grupių ryšiai.

Doc. dr. **Ramutė Rachlevičiūtė** 1978 m. baigė dailės istoriją ir teoriją Lietuvos SSR dailės institute (dabar – Vilniaus dailės akademija). Baigusi studijas, dirbo LDM, LRT. Nuo 1992 m. Vilniaus dailės akademijos Dailės istorijos ir teorijos katedros dėstytoja. R. Rachlevičiūtė yra tarptautinės dailės kritikų asociacijos (AICA) Lietuvos sekcijos narė, 2004–2018 m. buvo jos prezidentė; Lietuvos dailės istorikų draugijos, Lietuvos dailininkų sąjungos Dailėtyros sekcijos, Baltijos asamblėjos meno premijos skyrimo komisijos, Tautinių mažumų departamento Tarybos; *European Network for Avant-Garde and Modernism Studies* narė.

Svarbiausios knygos: „Raimundas Sližys, albumas su įvadu ir prisiminimais“ (2010), „Mina Levitan-Babenskienė“ (sud. R. Rachlevičiūtė, 2010), „Audrius Puipa: gyvenimo ir meno virtuozas“ (2012), „Panevėžio bitlas Stasys Petrauskas“ (2015), „Šarūnas Sauka“ (albumas, 2017), „Algimantas Švėgžda“ (albumas, 2019).

Sudaryti moksliniai leidiniai: „Grafika šiuolaikinių menų kryžkelėje“ (straipsnių rinkinys, 2009), „Moters savastis dailėje“ (AAAV, Nr. 62, 2011), „Moteriškoji tapatybė ir dailė“ (AAAV, Nr. 68, 2013), „Moteriškoji kūryba ir dailė“ (AAAV, Nr. 82, 2018).

**Moterų dailės ugdymas tarpukariu
pagal Stasę Gudonytę-Bizokienę:
asmenybė kaip istorijos šaltinis**

Raktiniai žodžiai: Kauno moterų dailės darbų mokykla, Stasė Gudonytė-Bizokienė, tarpukario dailės švietimas, dailieji amatai, 4-ojo dešimtmečio mada.

1927–1941 m. Kaune veikusi privati Moterų dailės darbų mokykla – dar nepakankamai dėmesio Lietuvos istoriografijoje sulaukęs reiškinys. Mokyklą įkūrė Lietuvos kariuomenės pulkininko Prano Bizoko (1882–1958) žmona Stasė Gudonytė-Bizokienė (1896–1943), kurios veikla susidomėta pradėjus tirti tarpukario kasdienybės kultūrą ir Laikinosios sostinės madą. Tuomet atkreiptas dėmesys į tai, kad prie mokyklos veikė net keli salonai (skrybėlių dirbimo, drabužių kirpimo ir siuvimo), todėl tarpukario elitui priklausiusi mokyklos savininkė, bendravusi su aukščiausių šalies politikų žmonomis, pradėta tituluoti kaip viena elitinės mados pradininkių nepriklausomoje Lietuvoje.

Pranešime gvildinama dailės istorijos tyrimams reikalingų šaltinių rinkimo ir apdorojimo problematika, remiantis S. Gudonytės-Bizokienės asmenybe. Mada – tik viena jos daugiašakės veiklos sritis. Ne mažiau svarbus pedagogės vaidmuo ugdant moteris, rengiant mokytojas ir instruktoreis dailiųjų amatų mokykloms bei kursams, tobulinant mokyklos struktūrą. Todėl šios moters asmeninis gyvenimas ir pedagoginė bei mados dizaino ugdymo veikla gali tapti neišsenkamu istorijų šaltiniu tiriant tarpukario moters vietą visuomenėje, dailės lavinimą, privataus ir viešojo gyvenimo sąsajas. Kokius šaltinius galėtume pasitelkti rašydami apie tarpukario moterų dailės ugdymą? Vienoje pusėje atsidurtų „objektyvūs“ dokumentai: Moterų dailės darbų mokyklos archyvinė byla, pagal kurią galime sekti mokyklos struktūros kaitą, jos tapsmą Aukštesniąja mokykla, statistiniai duomenys apie mokyklos absolvenčių įsitvirtinimą nepriklausomos Lietuvos viešajame gyvenime. Kitoje – subjektyvūs liudijimai: S. Gudonytės-Bizokienės asmenybė, žinoma iš artimųjų pasakojimų ir tarpukario spaudos. Objektyvizuotą ir dokumentais paremtą institucijos istoriją papildo rekonstruojamas moters ir pedagogės portretas, kreipiantis pasakojimą link individo idealų ir asmeninių traumų sovietų okupacijos laikotarpiu, atskleidimo. Tyrimas sudaro galimybę daryti platesnius apibendrinimus apie tarpukario moterų socialinės ir kultūrinės veiklos formas, taip pat papasakoti apie žmones, prisidėjusius prie to laikotarpio kultūrinės terpės formavimo.

Dr. Lijana Natalevičienė – dailės istorikė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Tyrimų sritis – XX a. taikosios dailės, dizaino ir dailiųjų amatų istorija. Paskelbė monografijų apie lietuvių

tekstilininkus (Antaną Tamošaitį, Juozą Balčikonį, Ramutę Aleksandrą Jasudytę, Salvinią Giedrimienę), mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių mokslo ir kultūrinėje spaudoje, kataloguose bei enciklopediniuose leidiniuose. Publikacijose analizuoja šiose srityse vykstančius sociokultūrinius procesus ir aktualias raidos tendencijas, kultūrinės tapatybės paieškas, svarbiausių asmenybių indėlį į tradicijų tęstinumą ir meninės kalbos atsinaujinimą.

Ilona Mažeikienė

Dailės šveitimas tarpukario Vilniuje: meno istorijos ir edukacijos diskursai

Raktiniai žodžiai: tarpukario Vilnius, meno istorija, Stepono Batoro Universiteto Dailės fakultetas, Meno istorijos katedra, regioninė tapatybė.

Meno istorija 1919–1939 m. Vilniuje buvo viena svarbiausių meninio ugdymo disciplinų bei tiriamųjų mokslo krypčių, formavusių kultūrinę Vilniaus ir Vilniaus krašto regiono tapatybę. Šiame kontekste svarbu aptarti esminius minėtos disciplinos raidos aspektus, veikimo strategijas. Kaip buvo suprantama meno istorija tarpukario Vilniuje, kokius veiklos laukus ji apėmė? Kiek dėmesio buvo skiriama kultūros sritį globojančioms ir kontroliuojančioms institucijoms, kokios asmenybės ją formavo? Meno mokyimo programos ir kiti aktualūs dailės edukacijos klausimai XX a. 3–4 dešimtmečiais tapo ir dailės kritikos objektu. Vilniaus kultūros spaudoje pasirodė straipsnių, kuriuose buvo analizuojami dailės švietimo ir menininkų rengimo modeliai. Šiais klausimais polemizavo Vilniaus literatai, menininkai, dailės kritikai: Czesławas Jankowskis, Kazimiera Adamska–Rouba, Stanisławas Matusiakas, Vytautas Kairiūkštis, Jerzy Hoppenas, aktyviai populiarinę meną. Pranešimo tikslas – pasitelkus archyvinius šaltinius ir Vilniaus periodiką, apžvelgti menotyrynį tarpukario Vilniaus lauką bei kritinės minties sklaidą.

Ilona Mažeikienė – dailėtyrininkė, VDA doktorantė. 1994 m. baigė Vilniaus dailės akademijos dailėtyros studijas. Nuo 1995 m. dirba Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, nuo 2013 m. vadovauja Vytauto Kasiulio dailės muziejui. 2020 m. tapo Lietuvos dailės istorikų draugijos nare. Pagrindinės tyrimų sritys – tarpukario Vilniaus dailė, XX a. Vilniaus kultūra, Lietuvos diasporos dailė. Yra paskelbusi straipsnių Lietuvos mokslo leidiniuose, kuruoja nacionalines ir tarptautines parodas, vykdo Lietuvos kultūros tarybos finansuojamus projektus, rengia dailę populiarinančius leidinius, skaito paskaitas.

Erika Grigoravičienė

Kartu mąstyti ir pasakoti istorijas: dailės kūrinys kaip bendrininkas

Raktiniai žodžiai: estetiškas režimas (Jacques Rancière), tinklaveika (Bruno Latour), situatyvus žinojimas, simpoezė (Donna J. Haraway).

Perfrazuojant Roland'o Barthes'o esė „Nuo kūrinio prie teksto“ (1971) teiginius (apie literatūrą), galima sakyti, kad kažkuriuo metu suvokimo, interpretacijų ir sklaidos projektų atžvilgiu pirmenybės netekęs dailės kūrinys liovėsi būti *kūriniu* – autoriaus „vaiku“ ir tapo *vaizdu* – daugialypiu žaidimo ir darbo objektu, su kuriuo galima bendrauti per tarpininkus, fragmentiškai ir neatsižvelgiant į autorių. *Vaizdai* funkcionuoja Jacques'o Rancière'o aprašytu *estetiniu režimu*, kai poetikos ir estetikos principai, kūrybos ir suvokimo taisyklės neprivalo sutapti, o meno poveikis yra nenusipėjamas. Tačiau Rancière'o estetikoje *jušumo dalybose* kūrinių ir suvokėjų materialumas ne mažiau svarbus nei materialistinėse Bruno Latouro ir Donnos J. Haraway teorijose. Materialūs dailės kūriniai tampa *veiksmo galios* turinčiais *veikėjais* kaip šventieji atvaizdai, ikonoklastų aukos, kaip artefaktai Latouro *veikėjų tinkle*. Jie – aktyvūs ir ne visai negyvi visuomeninių sąveikų dalyviai, nes turi nenumatyty performatyvių pasekmių ir įgyja vis naujų atsitiktinių reikšmių (autoriai, interpretuotojai taip pat yra ne subjektai, o „tik“ veikėjai, ir ne visai gyvi, nes naudojami medialiomis žinių saugyklomis). Haraway *situatyvaus žinojimo* paradigmoje dailės kūrinys būtų simpoetinis bendrininkas, kompanionas, įgalintas kartu mąstyti, kelti nerimą, jungtis į dalinio, įkūnyto ir įvietinto žinojimo tinklus, gedėti, ugdyti *atsako galią*. Jis ne iliustruoja, o siūlo istorijas, taip pat ir dailės istorijos pasakojimus. Įdomu, kad anaipol ne naujausi dailės kūriniai padeda *kartu mąstyti* ir Haraway nusakyta prasme – apie rūšių bendrabūvį *chtulucene*, visų padarų giminybę.

Dr. **Erika Grigoravičienė** – menotyros daktarė, LKTI vyresnioji mokslo darbuotoja, monografijų „Vaizdinis posūkis: vaizdai – žodžiai – kūnai – žvilgsniai“ (2011), „Ar tai menas, arba Paveikslo (ne)laisvė“ (2017), kitų dailės leidinių, mokslo publikacijų apie sovietmečio ir šiuolaikinę dailę, daugybės kritikos straipsnių kultūros spaudoje autorė, parodų kuratorė.

Eglė Juocevičiūtė

Dailės gyvenimo dokumentai televizijos ekrane 1987–1993 m.

Raktiniai žodžiai: televizija, viešoji erdvė, judantis vaizdas, dokumentalumas, dailės recepcija, pereinamasis laikotarpis.

Televizija itin specifiškai tarpininkauja tarp dailės kūrinio, dailininko, dailėtyrininko, žiūrovo ir masinio informacijos srauto. 1972 m. britų dailės kritikas Johnas Bergeris televizijos laidoje „Kaip menas moko matyti“ (ang. *Ways of Seeing*) atskleidė šio specifinio žanro – dailės kūrinio televizijos ekrane – galimybes ir ribotumus, manipuliacinius mechanizmus.

Televizijos laida gali perkelti žiūrovą į jam fiziškai nepasiekiamą parodą ar dailininko studiją, jam ar jai gali netikėtai atsiskleisti dailėtyrinė diskusija, kurioje sudalyvauti gyvai net nekiltų mintis. Kita vertus, televizinio pasakojimo priemonės – filmuojant dailės kūrinius skirtingai valdoma kamera, stambių ar bendrų planų pasirinkimas, montavimo greitis, dailininko ar dailėtyrininko pasisakymai kadre ar už kadro – aktyviai režisuoja žiūrovo patyrimą, jam to dažnai net nesuvokiant.

Pranešime bus aptariami 1987–1993 m. TV Vilnius (Lietuvos TSR televizijoje) ir Lietuvos televizijoje transliuoti reportažai, laidos, apybraižos bei trumpametražiai filmai apie dailę ir dailininkus, dokumentuojantys to meto dailės gyvenimo (kūrybos ir recepcijos) aktualijas. Televizija tuo metu buvo populiariausias informacijos šaltinis, ribos tarp politinius, socialinius ir kultūrinius klausimus aptariančių žanrų buvo aptirpusios, o televizinių produktų kūrėjai eksperimentavo su žiūrovus pritraukiančiomis judančio vaizdo fiksavimo ir montavimo technikomis. Šis laikotarpis įdomus kaip viešojo diskurso aktyvios kaitos etapas, žiniasklaidos tyrėjų įvardijamas kaip prie „habermasiško idealo“ priartėjusios viešosios erdvės veikimo momentas.

Pasitelkiant amerikiečių kino teoretiko Billo Nicholso išskirtus dokumentavimo judančiu vaizdu metodus, analizuojama, kaip konstruoti televiziniai dailės dokumentai, o juose – tuometinio dailės gyvenimo naratyvai. Nagrinėjama, kiek televizijoje svarbūs dailės gyvenimo procesai, kiek dailės klausimų pristatymas ir aptarimas pasitarnauja platesnių socialinių ir politinių temų gvildenimui.

Eglė Juocevičiūtė – dailėtyrininkė, 2012 m. baigė menotyros magistro studijas Vilniaus dailės akademijoje. Šiuo metu jungtinėje Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Vilniaus dailės akademijos doktorantūros programoje rengia disertaciją tema *Dailės diskursai Lietuvos žiniasklaidoje sovietmečio pabaigoje ir Nepriklausomybės pradžioje*. Tiria sovietmečio ir Nepriklausomybės laikotarpio Lietuvos meno procesus, jų komunikaciją ir recepciją.

Jogintė Bučinskaitė

Neperjunk kanalo: pasakojimų apie šiuolaikinį meną televizijoje strategijos, tikslai ir agentai

Raktiniai žodžiai: televizija, kultūros laida, formatas, audiovizualinė meno reprezentacija, šiuolaikinio meno komunikacija.

Per daugiau nei 60-ies metų televizijos Lietuvoje istoriją sukurta dešimtys televizinių projektų ir laidų, skirtų supažindinti su kūrėjais, pranešti apie kultūros ir meno įvykius bei aptarti aktualiausias procesus. Tačiau kone prieš kiekvieną naują televizijos sezoną bandoma atsakyti į tą patį klausimą – kaip pasakoti apie meną ir kultūrą, kad žiūrovai neperjungtų kanalo? Bandymai priartinti meną prie vadinamojo statistinio žiūrovo, paklūstant televiziniams formatams, iki šiol kelia įtampų tarp kultūros bendruomenės ir tokių laidų autorių: kas turi teisę pasakoti apie meną, kaip tinkamai jį vaizduoti ir kokią retoriką naudoti. Per pastaruosius kelis dešimtmečius tai skatino ieškoti vis kitokių pasakojimo būdų, o į procesą įsitraukė patys menininkai, kuratoriai, menotyrininkai ir meno institucijos.

Televizija per tą laiką buvo tapusi ne tik kūrybinių eksperimentų aikštele, bet ir vienu iš svarbių meno viešinimo ir legitimavimo aparatų. Tokios kultūros laidos ženklino pačios televizinės medijos ir meno pokyčius, prisidėjo prie Lietuvos meno istorijos rašymo, kaupdamos tiek kūriniių ir meno procesų atvaizdus, tiek profesionalų ar visuomenės atstovų refleksijas. Tad kaip Lietuvos televizijoje keitėsi pasakojimų apie meną strategijos ir kiek bei kaip tai prisidėjo formuojant šiuolaikinio meno įvaizdį ir sampratą visuomenėje, kai internetas dar nebuvo pagrindinis vizualaus turinio duomenynas ir vėliau, kai galiausiai juo tapo?

Pranešime apžvelgiamos specifinį rakursą į kultūrą pasiūliusios televizinės laidos, tokios kaip „Ženkilai“ (1996–2000), „Kultūros sąžastai“ (2000–2001), tarptautinis menų čempionatas „Art-o-thlon“ (2009), „Duryš atsidaro“ (2008–2018), „Kultmisijos“ (2015–2019) ir kt., bei menininkų ir kuratorių vykdyti ir tebevykdomi projektai „tvvv.plotas“ (1998–1999), „ŠMC TV“ (2004–2007), „JANSAS TV“ (2010–2015), „The Good Neighbour“ (2014–dabar).

Jogintė Bučinskaitė – kultūros žurnalistė, tekstų autorė, šiuolaikinio meno kritikė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto menotyras doktorantė. Domisi praktinėmis ir teorinėmis meno komunikacijos sąveikomis, šiuolaikinio meno reprezentacija. Baigė žurnalistikos ir kultūros vadybos bei politikos studijas. Dirbo Lietuvos nacionalinėje televizijoje, dėstė Vilniaus dailės akademijoje, yra kuravusi parodas, simpoziumus, redagavusi ir sudariusi

leidinius. Prisideda prie tarptautinių ir nacionalinių šiuolaikinio meno ir kino projektų komunikacijos, tarp jų – Vilniaus galerijų savaitgalis, Tarptautinis Vilniaus kino festivalis „Kino pavasaris“, „Aukštinj liūtą“ 58-ojoje Venecijos bienalėje pelnęs Lietuvos paviljonas, Lietuvos paviljonas 17-ojoje Venecijos architektūros bienalėje.

Redas Diržys, Kęstutis Šapoka

Kapitalizmas lietuvių dailės kritikoje ir dailėtyroje (1990–2020): pasakojimų apie meną ideologinis pamušalas

Raktiniai žodžiai: ideologija, sąvokų vartojimas, kritinis mąstymas, kolonializmas, kapitalizmas, kontekstas, tylusis modernizmas, šiuolaikinis menas, diskursas, progresas, erdvė, kuratorius, teritorija, valdančioji klasė.

Pranešimo tikslas – apžvelgti Lietuvos dailės istorijas, jų kūrėjus, pasakojimo strategijas, stilius ir siekius, kitaip tariant, – metapasakojimą apie meną per meno sistemos, taigi, ideologijos plačiąją prasmę, veikimo mechanizmų prizmę.

Kokia yra pasakojimo apie meną tradicija Lietuvoje? Kas ir kaip rašo mūsų dailės istoriją/as? Kas disciplinuoja pasakojimus? Kaip veikia pasakojimus sujungiančios sąvokos? Pranešime apžvelgiami būdingiausi lietuvių dailės kritikos ir dailėtyros terminai, populiarūs (daugiausia Vilniaus) meno sistemoje apytikriai nuo 1990-ųjų iki šių dienų.

Siekiami išryškinti terminus, tariamai žyminčius „estetinius reiškinius“, kur siaurąją prasmę suvokiama estetika virsta universalia, nekvestionuotina, „objektyvia“, tačiau iš tiesų atspindinti valdančiosios klasės pozicijas, struktūruojančias meno sistemos ideologinį pamušalą.

Pranešime atskleidžiami kai kurių dailės aplinkos terminų vartojimo ypatumai: atsiradimo aplinkybės, kilimas, devalvavimas, keitimas kitais, neva tikslesniais terminais, jų sąsajos su konkrečiomis interesų grupėmis bei plačiąją geopolitinę ir sociokultūrinę aplinką.

Ypatingas dėmesys skiriamas vadinamajam sąvokų kapitalizmui, išryškinant kai kurių sąvokų potencialą, o galbūt ir sąmoningai adaptuotą funkciją akumuliuoti pridėtinę vertę vien jas vartojant. Taip pat kalbama apie sąvokų vaidmenį psichinio darbo privatizavimo srityje, ir tokiu būdu pažymimos raudonosios linijos tarp tokių mažai ką bendra turinčių reiškinių kaip „sąvokų vartojimas“ ir „kritinis mąstymas“.

Redas Diržys yra transnacionalinis ikonoklastas, siejamas su vizualiaisiais menais, dailės pedagogika, sociokultūrine kritika ir aktyvizmu. Šiuo metu jis (pri)taiko įvairias meno streiko technologijas „rimtosios kultūros“ struktūroms griauti. Nuo 1993 m. inicijavo nemažai lokalių, nuo galios centrų (ne)priklausomų meno įvykių, kurie ilgainiui virto Alytaus meno streiko bienale. 2009 m. atsiribojo nuo tolesnio dalyvavimo specializuotoje veikloje kaip menininkas, mokytojas ar aktyvistas ir save įvardija psichodarbininku bei yra siejamas su kolektyviai įkurta psichodarbininkų ir duomenkasių vahdatu / sąjunga (DAMTP). Nuo 1995 m. vadovauja Alytaus dailės mokyklai,

kurią sėkmingai (nu)vairuoja tolyn nuo valstybinės bei buržuazinės (kultūrinės) propagandos. Žaidžia trišalį futbolą, propaguoja situ(o)grafiją. Neprieštarauja būti priskiriamas „tretiniams šaltiniams“, tapatinasi su „trečiuoju pasauliu“.

Dr. **Kęstutis Šapoka** – buvęs menininkas, buvęs dailės kritikas, buvęs dailėtyrininkas ir kuratorius, tačiau aplinkybių verčiamas tebevalgo duoną iš akademinio darbo oficialioje sistemoje. Laiko save negatyviuoju ikonodulu, nes mano, kad tik besaikis vaizdų gaminimas gali sunaikinti pats save ir galų gale netenka prasmės. Taip, beje, jau ir atsitikę, todėl reikia dar intensyviau dauginti vaizdus ir juos dauginančias institucijas. Laisvalaikiu mėgsta tapyti ir skaityti. Taip pat – gamtą. Patinka serialas „The walking dead“ (visi devyni sezonai). Priskiriamas „tretiniams šaltiniams“.

Natalija Arlauskaitė

Vizualumo studijos po vizualumo studijų: etiudas apie mikrochirurgiją, medijas ir politinę vaizduotę

Raktiniai žodžiai: vizualumo studijos, politinė vaizduotė, medicinos vaizdinija.

Vizualumo studijos spėjo suformuoti savo disciplinos tapatumą, suformuluoti skirčių (pirmiausia nuo dailėtyros ir dailės istorijos) rinkinį, institucionalizuotis ir išgyventi krizę, kol mums artimo politinio ir intelektualinio likimo kraštai rinkosi akademinius traukinius ryžtingam šuoliui. Kita vertus, dabartinė vizualumo studijų situacija dėkinga – jos parodė gebėjimą hibridizuotis ir jungtis su kitomis sritimis bei žodynais, tad funkcionuoja kaip disciplinų ir problematikos jungčių skėtis, siūlantys ne tiek privalomą kanoną, kiek prieigų rinkinį.

Atsispirdama nuo vizualumo studijoms reikšmingos vaizdo ir vaizdinio skirties, pranešime norėčiau pasiūlyti etiudą, skirtą medicinos vaizdinijai kine, fotografijoje ir dailėje bei su ja susijusiai politinei vaizduotei vėlyvučiu sovietmečiu. Šio pranešimo ašis – 1983 m. medijų kampanija, lydėjusi sėkmingą mikrochirurgijos operaciją, atliktą trejų metų Rasai Prascevičiūtei, ir kūno – fizinio, politinio, geografinio – vientisumo vaizdiniai.

Prof. dr. **Natalija Arlauskaitė** – literatūros, vizualumo ir kino tyrinėtoja, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorė. Pagrindinės interesų sritys – vizualumo ir medijų teorija, istorinė vaizduotė, karų refleksija kine ir vaizduojamajame mene, medicinos vaizdinija. Knygų „Hermetiško teksto analizė: Velimiro Chlebnikovo tekstų semantinės erdvės struktūra“ (2005), „Trumpas feministinės kino teorijos žinynas“ (2010), „Savi ir svetimi olimpiai: ekranizacijos tarp pasakojimo teorijos ir kultūros kritikos“ (2014), „Nuožmi taika: žlugusių režimų fotografija dokumentiniame kine“ (2020) autorė. Visos išleistos Vilniaus universiteto leidyklos. Kino teorijos serijos „Kino raštai“ (leidykla „Mintis“) sudarytoja ir vertėja.

Karolina Jašinskaitė

Parodos architektūros ir eksponatų tarpusavio sąveika

Raktiniai žodžiai: parodų architektūra, erdvinė percepcija, architektūriniai metodai, kuratorinė programa, erdvės morfologija.

Pranešimas skirtas nagrinėti meno kūriniių ir parodų architektūros santykį. Kūrinių išdėstymas (kuratorinė programa) ir parodų architektūra yra du atskiri sluoksniai, bet jų tarpusavio ryšys itin svarbus. Šis santykis nulemia, kokią patirtį ar žinias gauna meno suvokėjas. Tačiau pastebima, kad šie du sluoksniai ne visuomet veikia kaip viena kitą papildančios sistemos ir kartais tai nulemia parodos lankytojo suvokimo ir patyrimo spragas.

Sprendžiant šią problemą, pranešime nagrinėjamos principinės parodų erdvės morfologinės schemos, kurios suteikia galimybę tyrinėti jų potencialą – kuriais atvejais ir kaip lankytojas labiau linkęs priimti parodos informaciją.

Nagrinėjant šią temą iš architektūrinės pozicijos, remiamasi teoretikėmis Sophia Psarra bei Regan Forrest, kurios nagrinėjo minėtus parodų architektūros bei kuratorinių programų sluoksnius ir jų tarpusavio sąveikas. Tačiau neapsiribojama vien teorinio tyrimo formatu. Temos nagrinėjamas praplėstas ir į meninio tyrimo lauką. Pranešime remiamasi ŠMC parodoje „Galva su daug minčių“ įgyvendintu eksperimentu – kūrybinėmis dirbtuvėmis, kurių dalyviai pagal eksperimentui sukurtą metodą fiksavo faktinę patirtį parodos erdvėje. Surinkta informacija leido išnagrinėti, kurie meno kūriniai labiau integravosi į erdvinę struktūrą, kokias jusles aktyvavo intensyviausiai ir kaip judėjimas erdvėje transformavo patį parodos planą. Pastebima, kad lankytojo dalyvavimas ir metodiškas jo patirties surinkimas atveria kūrybines galias, kurios gali tapti potencialiu įrankiu ekspozicijų formavimui ir padėti atrasti kokybiškesnį santykį tarp erdvės ir meno kūrinio.

Tikėtina, kad šis nagrinėjimas padeda rasti būdą, kaip parodų architektūra galėtų metodiškiau, sistemingiau atliepti kuratorinės programos tikslus.

Karolina Jašinskaitė – Vilniaus dailės akademijos dizaino krypties doktorantė, interjero dizaino katedros dėstytoja, praktikuojanti interjero architektė. Šiuo metu mišrios veiklos – teorijos, praktikos ir eksperimentinės edukacijos lauke ji tiria konceptualių erdvių kūrimo procesą ir erdvės suvokimo bei patyrimo klausimus. Tyrėja ieško alternatyvių priemonių ir metodų, kuriais gali būti kuriamos šiuolaikinės architektūros koncepcijos, erdvės bei praplėstos žmogaus erdvinės percepcijos galimybės.

Lolita Jablonskienė

Lietuvos dizaino istorijos kuravimas

Raktiniai žodžiai: dizaino istorija, dizaino parodos, dizaino kuratorystė, diskursas, naratyvas, atmintis.

Lietuvos dizaino istorija pradėta rašyti vėlai – nuosekliau tik XXI a. Tai lėmė keletas priežasčių. Pirmiausia – pramoninių daiktų ir vizualinės komunikacijos estetikos diskurso marginalumas ligtolinėje Lietuvos dailėtyroje ir gana tvirtos taikomosios ir dekoratyvinės dailės istorijos naratyvo, integravusio ir dizaino srities elementus, pozicijos. Kita svarbi priežastis – tyrimo objektų ir šaltinių stoka, susiformavusi dėl ilgą laiką nevykusio dizaino įmuziejimo ir Lietuvos įmonių bei dizaino institucijų archyvų išsisklaidymo ar net sunykimo. Prie vėlyvo dizaino istorijos disciplinos formavimosi prisidėjo ir XX–XXI a. sandūrai būdingas nevienareikšmis santykis su sovietmečio materialiuoju paveldu (architektūra, daiktais), pasak architektūros istoriko Vaido Petruolio, supamas su identiteto apibrėžtimi susijusių „savo ir svetimo“ palikimo klausimų.

Nuo XXI a. 1-ojo dešimtmečio pabaigos dizaino istorijos rašymą reikšmingai paskatino tarptautinių ir Lietuvos dizaino parodų kuratorystė. Nacionalinėje dailės galerijoje surengtos parodos „Šaltojo karo metų modernizmas. Menas ir dizainas 1945–1970“ (2009), „Modernizacija. XX a. 7–8-ojo dešimtmečių Baltijos šalių dailė, dizainas ir architektūra“ (2011), „Daiktų istorijos. Lietuvos dizainas 1918–2018“, „Lietuva. Londonas. 1968. Lietuviško dizaino odisėja“ (abi 2018), Taikomosios dailės ir dizaino muziejuje vykusio paroda „Taikomoji dailė ir dizainas. 1918–2018“ (2018), Kauno *Art Deco* interjerus aktualizuojantys projektai ir kt. atvėrė naujus dizaino diskursus ir palapsniui iš fragmentiškų archyvų, revizuotų muziejų, privačių rinkinių bei kūrėjų dirbtuvių sutelkė Lietuvos dizaino eksponatų rinkinį – jo istorijos apmatų.

Pranešime analizuojama, kaip ir kokius Lietuvos dizaino istorijos naratyvus plėtoja XXI a. parodų kuratorystė, kaip šios parodos (de)konstruoja istorinę atmintį ir kokias naujas vaizduotės trajektorijas brėžia.

Doc. dr. **Lolita Jablonskienė** – dailės istorikė, kritikė, parodų kuratorė, menotyros daktarė (2005), LNDM Nacionalinės dailės galerijos vadovė (nuo 2002). 1985–2003 m. dirbo mokslo darbuotoja dab. Lietuvos kultūros tyrimų institute, nuo 1993 m. dėsto VDA (nuo 2004 docentė). 1993–1999 m. – Soroso šiuolaikinio meno centro Lietuvoje direktorės pavaduotoja, 2000–2002 m. vadovavo LDM Šiuolaikinės dailės informacijos centrui. Publikavo mokslo ir mokslo sklaidos straipsnių Lietuvoje bei užsienyje, skaitė pranešimų Lietuvos ir tarptautinėse konferencijose, kuravo dailės parodų, 1999 ir 2005 m. buvo Lietuvos paviljonų Venecijos bienalėje komisarė. Tiria Lietuvos ir užsienio XX a. II p. ir XXI a. dailę ir dizainą bei kuratorystę.

Giedrė Jankevičiūtė

Dailės paroda kovų dėl atminties lauke

Raktiniai žodžiai: Antrasis pasaulinis karas, dailė, okupacija, paroda, tapatybė, trauma.

Pranešimas grįstas asmenine patirtimi kuruojant parodas „Po raudonąja žvaigžde: Lietuvos dailė 1940–1941“ (Kaunas, Istorinė prezidentūra, 2010) ir „Sunkus amžius: Vilnius, 1939–1949“ (Vilnius, MO muziejus, 2021). Trumpai pristatomas šių parodų poreikis, tikslas, koncepcija, kūrinų atrankos kriterijai, pateikimo principai, parodų struktūra, architektūros ir dizaino sprendimų pasirinkimo kriterijai, instaliacijos ir katalogo santykis. Atskiras dėmesys skiriamas abiejų parodų recepcijai ir hipotetinei vietai Lietuvos dailės istorijos historiografiniame diskurse. Pasitelkus kelis ypač plačiai nuskambėjusių didžiųjų Europos muziejinių institucijų Antrojo pasaulinio karo laikotarpiui skirtų parodų (*Artige Kunst. Kunst und Politik im Nationalsozialismus*, kurat. Alexander von Berswordt, Museum unter Tage, Bochum; Kunsthalle, Rostock, 2016 ir *Post Zang Tumb Tuuum. Art, Life, Politics: Italia 1918–1943*, kurat. Germano Celant, Milan, Fondazione Prada, 2018) pavyzdžius, Lietuvos atvejis susiejamas su aktualia šiuolaikinės kuratorystės praktikos tendencija. Ji pasižymi siekiu naikinti pilkąsias XX a. vidurio atminties zonas, kartu keičiant ir nacionalinį dailės istorijos kanoną, atitinkamai koreguojant bendrą šio laikotarpio dailės paveikslą.

Prof. dr. (hp) **Giedrė Jankevičiūtė** yra Lietuvos kultūros tyrimų instituto Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros tyrimų skyriaus vyriausioji mokslo darbuotoja, Vilniaus dailės akademijos profesorė. Šiuo metu jos mokslinių tyrimų interesai sutelkti į Antrojo pasaulinio karo Lietuvos dailės gyvenimo tyrimus. Jų rezultatus ji yra pristatiusi Lietuvos ir užsienio konferencijų pranešimuose, paskaitose visuomenei, akademinuose ir populiariuosiuose straipsniuose, parodose ir jas lydinčiuose kataloguose.

Skaidra Trilupaitytė, Aistė Kisarauskaitė

Pasakojimai apie „radikalius pokyčius“ Lietuvos mene. Žemėlapiai ir teritorijos

Raktiniai žodžiai: „permainų“ politika, teritorijos, lūžiai, laiko juosta.

Pranešime kalbama, kokiais būdais rekonstruojami arba „perkuriami“ pasakojimai apie pokyčius Lietuvos mene. Pavyzdžiu pasirenkamas sovietmečio pabaigos ir pirmojo Nepriklausomybės dešimtmečio erdvėlaikis, Lietuvos kultūros istorijoje siejamas su radikaliais procesais. Į anuometinius lūžius ir pasaulėžiūrų kismą net ir jų dalyviai šiandien neretai žvelgia egzotizuojančiu žvilgsniu.

Retrospektyviai vertindamos pokyčius ar „revoliucijas“, pastaraisiais metais muziejinės institucijos taip pat siekė naujai papasakoti, kas vyko prieš kelis dešimtmečius. Dvi didelės parodos, atsispirdamos nuo hipotetinės naujojo Lietuvos meno pradžios, savo ekspozicijose gvildeno ne tik „devyniasdešimtųjų klausimą“, bet ir filosofines paradigmas. NDG 2019 m. vykusi paroda „Saldus ateities prakaitas“ siekė aprėpti kaitos reiškinius per kelių dešimtmečių perspektyvą ir parodyti, kaip „kūrė menininkai, dar nenučiuodami apie būsimus pokyčius, tačiau jau pamažu link jų artėdami“. 2019–2020 m. MO muziejuje eksponuota paroda „Rūšių atsiradimas. 90-ųjų DNR“ pristatė pirmąjį mūsų laisvės dešimtmetį, o su menu net nesusiję artefaktai siekė žiūrovams atskleisti, „kaip laukiniai ir euforijos pilni 90-ieji pakeitė mus ir mūsų mąstymą“. Abiejose parodose ne tiek kalbėta apie chronologinį linijinį laiką, kiek išryškintos praeities utopijos dabartyje. NDG parodoje menininkai traktuoti kaip „artėjančios ateities pranašai“. MO muziejaus ekspozicija siekė valiūkiškoje „gariūnmečio dvasioje“ parodyti, jog kūrėjams nesvetimas ir *lūzerių* statusas. Neslėpta, jog „revoliucijos karnavale maišėsi apačios su viršūnėmis, keitėsi žmonių statusai, meną nokautavo kičas“. Lūžio ir (mažiau pastebimo) tęstinumo paradigmas šiandien siekia išryškinti ir mažesnės galerijos arba privačios erdvės, tokios kaip galerija „Trivium“. Pastaruoju atveju ne naujai permąstomas praėjusių dešimtmečių politinis kontekstas, bet iškeliamos individualios, daugeliui jau primirštos karjeros istorijos, naujai pažvelgiama į asmeninius kūrybos posūkius ar stagnacijos priežastis. Ne tik iš institucijų saugyklų, bet ir iš privačių sandėlių, garažų ar stalčių ištraukus įvairius artefaktus, neretai vėl išryškėja jų aktualumas dabarties kontekste. Taigi muziejams retrospektyviai plečiant „meninių lūžių“ teritorijas, mažesnės institucijos taip pat braižo(si) savus žemėlapius – anuometinių procesų dalyviai juose žymisi subjektyvius reikšminius taškus. Parodant, jog gali būti aktualizuota daugybė „devyniasdešimtųjų“ arba „permainų laiko“ derinių, pranešime galiausiai keliamas politinių laiko juostų reikšmės klausimas.

Dr. **Skaidra Trilupaitytė** – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, dėstanti Vilniaus dailės akademijoje, vadovaujanti doktorantūros darbams. Ji yra monografijų „Kūrybiškumo galia? Neoliberalistinės kultūros politikos kritika“ (2015) bei „Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita. Sovietmečio pabaiga – Nepriklausomybės pradžia“ (2017) autorė. Taip pat – tarptautinės dailės kritikų asociacijos (AICA), Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Stažavosi arba dalyvavo projektuose Oksfordo (Didžioji Britanija), *The New School* (Niujorkas, JAV), *McMaster* (Torontas, Kanada), Centrinės Europos (Budapeštas, Vengrija) universitetuose. Pagrindinės tyrimų kryptys: kultūros politika, neoliberalizmas, kūrybinės laisvės ir totalitarinės praeities vertinimo klausimai, kūrybiškumas ir dirbtinis intelektas mene.

Aistė Kisarauskaitė gimė 1967 m. gruodžio 17 d. menininkų Kisarauskų šeimoje. Mokėsi M. K. Čiurlionio meno mokykloje, 1986–1992 – Vilniaus dailės akademijoje tapybos. Šiuo metu ten studijuoja meno doktorantūrą. Nuolat dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje.

2015 savo namuose įkūrė galeriją „Trivium“, dabar galerija veikia komplekse „Sodas 2123“.

2019–2020 joje eksponuotas parodų ciklas, skirtas 1990-iesiems, pristatyti žinomi ir primiršti menininkai bei jų darbai solo parodų formatu: Orūnė Morkūnaitė, Gediminas Akstinas, Juozas Laivys, Darius Žiūra, Dainius Liškevičius, Linas Liandzbergis ir Džiugas Katinas, Karla Gruodis, restauruojant kūrinius ir bandant priminti jų kontekstus. Kultūrinei spaudai A. Kisarauskaitė yra parengusi nemažai publikacijų apie paskutiniojo XX a. dešimtmečio meno reiškinius. 2013 metais išleido trumposios prozos knygą „39 salto mortale“, ji buvo nominuota metų knygos penketukui prozos kategorijoje. 2015 su dr. E. Grigoravičiene sudarė knygą „V. Kisarauskas: pasvirimas į ateitį“.

Arnas Anskaitis

Nuo meno prie tyrimo – ir atgal. Menininko žinojimo sistemos

Raktiniai žodžiai: meninis tyrimas, rašymas, doktorantūros meno projektas, meninis žinojimas, eksperimentavimas, ekspozicija.

Doktorantūros meno projekte „Menininko žinojimo sistemos“ mėginu savo kūrybą išbandyti ir apmąstyti kaip tyrimo metodą ir meninio žinojimo sistemą. Kadangi darbas rengiamas specifiniame instituciniame kontekste, doktorantūros studijų modelis gali pasitarnauti kaip išeities taškas. Jis suteikia konkrečius parametrus kiekvieno projekto formavimui ir tuo pačiu formuoja tyrimų tradiciją. Kyla klausimas, kiek jis gali atliepti meninio tyrimo produkuojamą žinojamą?

Kaip problema gali būti įvardijama jau Lietuvos *Meno doktorantūros nuostatuose* (2017) modeliuojama meno projekto „meninės-kūrybinės“ ir „tiriamosios“ dalių perskyra. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad šiuo formaliu atskyrimu išreiškiama pagarba tiek meno, tiek tyrimo specifikai. Tačiau sunkumą kelia „tiriamosios dalies“ gretinimas su akademinio rašto darbu. Tokiu būdu meninės praktikos ir meno kūriniai įprastos disertacijos struktūros ir retorikos atžvilgiu tampa pagrindinio teksto priedais ir papildymais. Kyla klausimas, kodėl, siekiant pritaikyti doktorantūros meno projektui, meninių tyrimų rezultatai privalo būti įžodinti? Kaip konkretaus menininko-tyrėjo balsas, konceptualus ar materialus mąstymo būdas ir artikuliacija galėtų prisidėti prie specifinio meninio žinojimo emancipavimo? Kokiomis aplinkybėmis doktorantūros meno projektas galėtų tapti susikalbėjimo pagrindu meno, mokslo bendruomenėms ir platesnei auditorijai?

Dr. Arnas Anskaitis – menininkas ir tyrėjas, gyvenantis ir dirbantis Vilniuje. Jis domisi skaitymu kaip menine praktika ir vizualia, erdvine bei laikine rašymo prigimtimi. Menininkas naudoja skirtingas medijas ir formatus, įskaitant instaliaciją, performansą, judantį vaizdą ir fotografiją. Dėsto Vilniaus dailės akademijos Fotografijos ir medijos meno katedroje. 2016–2021 m. studijavo Vilniaus dailės akademijoje Dailės krypties meno doktorantūrą.

Eglė Grebliauskaitė

Kam įdomu, kur gyvena menininkas?

Raktiniai žodžiai: vertinimas, kontekstas, prasmė, suvokimas, vertės centras, mąstymo sistema.

Tekstas apie meno kūrinį neišvengiamai palieka pėdsakus. Bet kokia interpretacija ar vertinimas suponuoja galios ir žinojimo poziciją. Priklausomai nuo vertintojo įtakos, ji, net ir būdama subjektyvi, stipriau ar silpniau prikimba ir įsipina į meno kūrinio minties dekodavimo procesą bei tolesnį kūrinio suvokimą.

Kiek reikšminga tampa aplinkybė, kad meno kūrinio ir teksto autorius yra tas pats asmuo?

Ar paties menininko tekstas tarnauja kaip pirminis meno kūrinio atvėrimo įrankis, kaip tiksliausia nuoroda į kūrinio reprezentuotas prasmes?

Ar menininko „gyvenamosios vietos architektūros“ liudijimas ir tai, ką jis neša, yra paklausus?

Jei pirminiu meno lauko vertės centru būtų laikomas ne sklandus istorinės inventORIZacijos procesas ar meno lauko veikėjų karjeros vadyba, o pats menas, jo mąstymo ir poveikio sistemos, tuomet autoriaus tekstas atrodytų vertingas.

Meninis tekstas yra laisvas nuo rašymo apie meną kanonų, jis gali, bet neprivalo būti racionalus. Žodinis menininko pasakojimas atskleidžia, kur ir kuo gyvena menininkas – meno kūrinio šaltinis. Menininko tekstas tampa abstrakčiu minčių žemėlapiu, atveriančiu mąstymo sistemas.

Gali būti, kad menininko teksto turinys savo metafizika ir komplikuoju ryšiu su meno kūriniumi ne tik nepadės suvokėjo vaizduotei, bet ir dekonstruos bet kokius jau turimus suvokimo trupinius. Čia iškyla dar vienas klausimas: ar klausytojai, skaitytojai iš tiesų pasiruošę sužinoti, kur gyvena menininkas? Ir ką su atsivėrusiu turiniu reikės daryti?

Dr. Eglė Grebliauskaitė. Menininkė. VDA Tapybos magistrė. VDA Meno doktorantė. Lektorė. Verslo valdymo magistrė (OUBS, Didž. Britanija), pasirinkusi strateginio valdymo, kūrybiškumo, inovacijų ir pokyčių valdymo bei žmogiškųjų resursų valdymo sričių specializaciją.

Menininkė renkasi šiuolaikines raiškos priemones, instaliaciją, skulptūrą, tapybą, intuityvias teorines ir fizines strategijas. Visuomenėje rezonavusiais kūriniais „Kombinatas“ (2015 m.), „Triumfo arka“ (2016 m.), „Į šaltą mūrą atsitrenkus iš savo sapno nubudau“ (2018 m.) ir kt. Grebliauskaitė gilinasi į represijų mechanizmus, veikiančius šiuolaikinėje visuomenėje, meno institucijos rolę, kelia sudėtingus socialinius bei politinius klausimus, neturinčius patogių, vienareikšmiškų atsakymų.

Marta Vosyliūtė

Kiekvienas yra kūrėjas, todėl įsižeisti jau nemadinga

Raktiniai žodžiai: #kūrėjai, #būtis, #sviestas sviestuotas, #patarimai, #kiekvienas, #adresas, #pastangos, #nerašymas, #couching, #Tėvynė, #google, #noras.

Šis tekstas nagrinėja parodų, vykusių Lietuvoje, pavadinimus. Dailininkai, kurie kartais girdi protingų akademikų raginimus nerašyti apie savo menus ir nepristatinėti savo kūrybos, atėję į galerijas ir besiruošdami parodoms, pakliūva į žodžių žaidimus kurdami parodos/projekto pavadinimus ir nuolat dvejoja tarp šeimos, draugų, menotyrininkų, galerijos/meno centro valdžios patarimų ir vidinio noro tinkamai abstrahuoti parodos ar kūrinio idėją. Po 20 metų „coacherio“ pagalbos kreipiasi senoji karta, o naujoji jau yra užaugusi su psichoterapijomis. Ką rodo atsitiktinių Lietuvos parodų pavadinimų analizė? Kad kūrėjai yra visi, kad „analizė“ skamba absurdiškai, kad gaila laiko ir finansų dairytis į kitus bei kritikuoti ir kad viskas yra juokinga, kai tau 40+.

<p>„BŪTIES AŽŪRAS“ – tai taip abstraktu, kad užsirašai/išsibrauki kaip variantą savo būsimam projektui arba spėji, kad kūrėjas jau pensinio amžiaus</p>	<p>Niekada nebebus taip, kaip buvo / tikrovės šešėlių atvaizdai / Ateities fosilijos / Simboliai, ženklai, kryptys / Šviesos prigimtis / Kaskart iš naujo/ Apmąstymai / [ne] determinuota / Evoliucija / Šviesūs prisiminimai / terpė / Matmuo / Postidėja. Atstatomieji darbai / Grįžtanti atmintis / play no exit / Grožis / Tyla, garsas, tylą / Tolerancija / Šviesmetis / Pasiklydę laike / Būsenų kontūrai / Walls / Signalai ir Giesmės / Tapyba / Geros kloties / Skulptūra / Šviesa. Šešėlis. Atspindys / Ateitis ir tikrovė</p>
<p>„COACHING'AS“ – kiek tavo galvą besukios specialistas, tau vis tiek bus blogai, nes jau kai blogai, tai iki galo</p>	<p>Kariauti pratusi tauta. Lietuvos karinis elitas 13–14 a. / Šiandien aš / Vivat Reptilium / Permirkę kartotėje, netrukus pasitrauks / Apie tai / _formalizmas_ne_sėkmės / atsiėmimas / Ne-pritapusi / Galva su daug minčių / Tolerancija / Instinktas / riba#riba</p>

<p>VIENASKAITA–DAUGISKAITA – skaičiai yra taikiasias dalykas, ką mums paliko arabiškas pasaulis</p>	<p>Moterys mene / 100 valandų meno / mažiau yra daugiau / nežemiški vaikai / Priedainis / Dvigubas mazgas / @per tris dienas / Piešinys 2012 / 1 min. turi reikšmės / Savi / Salve / (Ne)priklausomi</p>
<p>MAISTAS IR KITI RECEPTORIAI – be jų niekaip, nes visi žmonės pralaimi šioje kovoje, na, išskyrus 2 procentus vienuolių</p>	<p>Catch your serotoninis / Cukrus / Mėlynasis vanduo / Gurkšnis iš nenutrūkstančio Ilgesio šaltinio</p>
<p>KONKRETŪS ADRESAI VAGIMS – nors ir kiek kartų mama kartojo, kad nesipasakotum per daug, nesigirtum feisbukuose nauja komoda ir kelionės trukme, bet štai pasigyrei, ir vagys nusiaubė namus bei idėjų laukus</p>	<p>Vilties Šviesa virš Baltijos / kuriu Vilnių / Rojus, skirtas Meliuzinai / menas namams / [ne]riba / meno matas. Įvykių horizontas / Nomadiški vaizdai / Mano svečių dainos / Kiti kambariai / Fotosofija</p>

Marta Vosyliūtė mokėsi M. K. Čiurlionio menų gimnazijoje, vėliau baigė Vilniaus dailės akademiją, įgijo scenografės magistro, o 2006 – menų aspirantūros diplomą. Dirba scenografe, yra apipavidalinusi apie 30 spektaklių; dalyvauja tapybos, piešinių parodose, rašo tekstus kultūros temomis.

Ypatingai domisi netradicinėmis erdvėmis bei temomis. Džiaugiasi, kad jos kūrybinių yra MO kolekcijoje, bet norėtų, kad darbai puoštų ir jūsų namus. Meno agento neturi.

Svarbiausios personalinės parodos: „*Second hand* kultūra ne tik Lietuvoje, arba tekstilės puota“ (Bažnytinio paveldo muziejus, Vilnius, 2017; 2018 m. Kaune ir Klaipėdoje), „Mano Vilnius – mano upės pusė / Kita upės pusė“ (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilnius, 2016), filmas „Humanitarės gyvenimas ir mirtis“ (rodytas „Šiaurės Atėnų“ redakcijos kiemelyje, Klaipėdoje galerijoje „Si Said“ ir Palangos Mončio muziejuje, Girulių bibliotekoje, TSPMI seminare Vilniuje, VDU teatro salėje Kaune, forume „Šiaurės vasara“ Biržuose, 2015), „Mano Vilnius“ (tapyba, instaliacijos ir filmas, Umiastovskių rūmai, Vilnius, 2015), „Lietuvos dailės istorija paveikslėliuose“ (akvarelės, Pamėnkalnio galerija, Vilnius, 2014), „Sekta“ (Vilniaus geležinkelio stotis, 2010 m. gegužė).

www.marta.lt

Valentinas Klimašauskas

Dirbtinis protas ir menininkų ateitis: įsivaizduojant naujas menininkų ir dirbtinio proto roles

Raktiniai žodžiai: dirbtinis protas kaip menininkas; menininkas kaip dirbtinis protas; posthumanizmas; Pierre'o Bourdieu kultūros laukas ir jo interpretacijos globalių skaičiavimų sąlygomis; meno pabaiga.

Tekstiniame kūrinyje „Vakarienė Romoje“ („Dinner in Rome“, 2010) menininkas Darius Mikšys klausia, ar įmanoma sukurti mechaninę asmenybę, kuri būtų daugiau nei medicinos seselė-robotas ar automatinis atsakiklis, kuri būtų gana universalaus pobūdžio asmenybė, neturinti „dedikuotos“ funkcijos. Anot jo, tokios befunkcinės asmenybės sukūrimas – akivaizdi problema. Kadangi tokia asmenybė neturėtų aiškiai išreikštos funkcijos, būtų neaišku, kaip ją sukurti. Šiam paradoksui išspręsti Mikšys pateikė pasiūlymą – asmenybę ugdyti tartum ji būtų menininkas.

Tokiu pasiūlymu tarsi norima pasakyti, kad būti menininku reiškia neturėti aiškiai išreikštos pragmatiškos ar pritaikomosios funkcijos. Menininkams suteikiama teisė į nepriklausomus kūrybinius sprendimus. Menininkui suteikiama galimybė atsisakyti trumpalaikių instrumentalizuotų pozityvistinių sprendimų. Tai galimybė būti, elgtis, kurti santykiuojant su socio-ekonominėmis aplinkybėmis, bet nebūti jų determinuotam, užgožtam.

Referuodamas į menininkų, rašytojų, teoretikų tekstus, kūrinius, šis pranešimas apžvelgia, koks būtų pasaulis, jei jame apsigyventų ir vyrautų, kaip kartais žadama ar gąsdinama, dirbtinis protas – menininkas? Kaip rašyti, koduoti, programuoti, ugdyti tokį ateities menininką? Kokį vaidmenį tokia pasaulyje užimtų menininkai, jų kūriniai, jų tekstai?

Valentinas Klimašauskas – kuratorius ir rašytojas, meno doktorantūros VDA antrakursis, rašantis darbą tema „Jaunojo menininko (auto)portretas institucinės kritikos stiliumi“.

kaip parakoti opie meng ?

